

PEDEAPSA CU MOARTEA

Ludmila DUMNEANU

Catedra Drept Penal și Criminologie

Death punishment is one of the most discussed subjects in the theory of criminal law. There are arguments in favor or against stipulation of the death punishment in criminal codes of different countries, depending on its necessity and contribution to prevention of criminality. This punishment was very popular in ancient times, but during the evolution of civilization its importance was diminished. This article makes an analysis of the concept and role of death punishment in the criminal law.

Puțin probabil că istoria civilizației a cunoscut o stare de spirit discordantă privind evaluarea problemelor juridico-penale, politice și social-psihologice, cum este pedeapsa cu moartea. Și, fără a ezita, putem afirma că problema privind pedeapsa cu moartea se va învrednici de o explicație adecvată într-un timp apropiat. Aceasta ține, în primul rând, de faptul că problema vizată este tratată nu numai în jurisprudență, dar și în politica penală, filosofie, sociologie, psihologie și, nu în ultimul rând, la nivelul conștiinței sociale.

Aceasta făcea obiectul discuției încă în procesul instalării democrației în Grecia Antică, fiind legată de numele lui *Diodot*, care a contestat rolul pedepsei cu moartea ca metodă de prevenire a infracționalității prin înspăimântare.

Este bine cunoscută atitudinea față de pedeapsa cu moartea în Europa medievală, prin formele și metodele sale degradante de executare. Cu atât mai relevante se prezintă primele tentative de a pune sub semnul întrebării raționalitatea aplicării ei. Obârșia pedepsei capitale poate fi urmărită pe exemplul Legii talionului (de la latinescul *talio* – răzbunare pe măsura crimei), principiu al pedepsei stabilit în orânduirea gentilică și preluat de dreptul sclavagist, care constă în cauzarea aceleiași daune inculpatului pe care el a cauzat-o victimei („ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”).

Atitudinea față de pedeapsa cu moartea a fost foarte flexibilă, în funcție de teritorii și popoare. În unele perioade istorice ea devine foarte răspândită odată cu extinderea și cucerirea de noi teritorii sau cu intensificarea faptelor infracționale, ca mai apoi aceasta să-și restrângă aria de aplicare, până ca, în sfârșit, abolirea ei să devină un indiciu al civilizației contemporane.

Astăzi există trei tipuri de legislații în raport de pedeapsa capitală. Prima grupă o constituie statele care au abolit această pedeapsă, în cea mare parte acestea sunt statele Europei: Portugalia – în 1867; Olanda – în 1870; în dreptul comun – în 1873; Elveția – în 1874, cu excepția anumitor crime militare pe timp de război; Germania și Italia – în 1949; Spania – în 1978; Luxemburg – în 1979; Franța – în 1981; aproape în toate statele Europei: Moldova, Irlanda, Ungaria, România, Cehia, Slovacia, Polonia, Grecia – începând cu 1990.

În Anglia, pedeapsa cu moartea a subsistat formal în trei cazuri: în caz de trădare a suveranului sau a Patriei, pentru piraterie însoțită de violență, pentru incendierea vaselor maritime, a porturilor și depozitelor de stat sau a suveranului. Abolirea a avut loc pe trepte: prima lege, din 1965, suprimă această pedeapsă pentru cinci ani, iar cea de-a doua lege, din 1969, declară abolirea definitivă. Următoarele tentative parlamentare privind reintroducerea ulterioară a pedepsei capitale în sistemul pedepselor au eșuat.

Pedeapsa capitală nu poate fi pronunțată: persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani și femeilor gravide. În primul caz ea este substituită prin închisoarea pe termen, iar în al doilea – prin închisoarea pe viață. Până nu demult pedeapsa cu moartea putea fi numită și pentru comiterea unui omor, dar în anul 1970 această prevedere a fost anulată. În Anglia deja de mai mulți ani nu se mai aplică pedeapsa cu moartea.

Canada urmează o cale analogică. După o perioadă de încercări, în 1976 pedeapsa cu moartea a fost abrogată definitiv, cu excepția unor anumite crime militare, pentru ucigașii de gradul întâi fiind înlocuită cu deținuerea pe viață. Au fost făcute diverse încercări de a o reintroduce iarăși.

A doua grupă o formează țările în care, cu toate că legea internă continuă să recunoască pedeapsa capitală, practica o consideră ostilă oricărei execuții. Este cazul Greciei și Belgiei, al Marocului, Cote d'Ivoire și al Senegalului. În Belgia, ultima execuție capitală datează cu 1918 și până astăzi regele grațiază toți condamnații la moarte.

În sfârșit, a treia grupă o constituie țările care nu au abolit pedeapsa cu moartea: aproape toate țările din Africa, majoritatea țărilor din Asia, un număr oarecare de state din America (jumătate din statele SUA și

diverse state latinoamericane) și țările dreptului islamic, ca, de exemplu, Arabia Saudită. Dreptul musulman admite pedeapsa capitală nu numai pentru omor, dar și pentru alte infracțiuni – revoltă împotriva regimului legitim, adulterul, convertirea unui musulman în altă religie. Cu atât mai mult cu cât, în unele state, de exemplu în SUA, în 1994, prin Legea despre controlul asupra criminalității violente s-a mărit numărul de infracțiuni (până la șaizeci) pasibile de pedeapsa cu moartea [1]. Potrivit datelor *Organizației de Amnistie Internațională*, 87% din executări în lume au revenit, în anul 1995, Chinei, Iranului și Nigeriei.

În SUA, atât legislația federală, cât și cea a statelor federate au atitudini diferite față de pedeapsa cu moartea. Anual în SUA se pronunță aproximativ 250-300 de sentințe cu moartea. Recordul a fost stabilit în anul 1997, când în total în diferite state au fost executate 74 asemenea sentințe, anume atâtea câte au fost executate în perioada de timp dintre 1976-1987 [2].

În legislația majorității statelor constituente (38), precum și în cea federală această sentință este prevăzută ca categorie de pedeapsă, dar limitele aplicării ei sunt diferite. Potrivit legislației federale, ea poate fi numită în 60 de cazuri (spionaj, trădare de Patrie, omor agravat etc.), iar potrivit legislațiilor altor state infracțiunile pentru care această pedeapsă poate fi dată deviază de la o legislație la alta. În unele state a fost abrogată, iar ulterior, peste un timp, a fost restabilită (în 1995 în statul New York).

Se enumeră în total aproximativ 70 de infracțiuni pentru care este posibilă aplicarea pedepsei cu moartea: omor agravat (în 36 de state), trădare de Patrie, răpire însoțită de șantaj, viol cu circumstanțe agravante, relații sexuale cu minori, profanarea mormintelor, spionaj, dezertare, constrângerea femeii la căsătorie etc.

În unele state, în prezența unor circumstanțe atenuante sau dacă există unele condiții ce țin de faptele probante ale cauzei, pedeapsa cu moartea poate fi înlocuită cu închisoarea pe viață sau pe un termen mare. Acest fapt trebuie determinat de către instanța de judecată, adică ce cere demonstrarea, în general, a faptului că sentința este motivată. Codul de legi al SUA, în art.3592, enumeră circumstanțele atenuante (responsabilitatea limitată, dereglarea esențială psihică și emoțională, constrângerea la săvârșirea infracțiunii etc.), care exclud aplicarea pedepsei cu moartea, și circumstanțele agravante (comiterea unor infracțiuni care au provocat moartea unor persoane, o condamnare anterioară pentru o *felony* violentă, comisă cu folosirea unei arme de foc, o metodă crudă sau perversă de comitere a unei infracțiuni, două condamnări anterioare pentru o *felony* cu substanțe narcotice, condamnare anterioară pentru un atac sexual sau pedofilie, infracțiune comisă asupra unui reprezentant al autorităților etc.) care pot condiționa pronunțarea unei sentințe cu moartea [3].

În unele cazuri, este prevăzut că pedeapsa cu moartea este unica măsură de pedeapsă și obligatorie. La asemenea cazuri se referă trădarea de Patrie (potrivit legislațiilor penale a 12 state), denunțarea calomnioasă sau mărturia falsă, în urma căroră persoana este condamnată la pedeapsa cu moartea (se prevede în 6 state), comiterea unor acțiuni care au ca rezultat deraierea trenurilor și survenirea morții oamenilor (se prevede în 3 state).

Art.3591 din Codul de legi al SUA stabilește că pedeapsa cu moartea nu poate fi aplicată față de persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani [4]. Însă, această prevedere nu este una obligatorie pentru instanțele din toate statele. În 16 state pedeapsa cu moartea poate fi numită copiilor la diferite vârste: de 7, 8, 10, 12-18 ani. Cea mai tânără persoană, în vârstă de 14 ani, a fost executată în Florida pe scaunul electric.

În Codul de legi al SUA este reglementată și executarea pedepsei cu moartea (art.3596). Pedeapsa cu moartea se execută pe teritoriul aceluși stat, pe care instanța federală a pronunțat sentința. În cazul în care legislația acestui stat nu prevede pedeapsa cu moartea, condamnatul este transferat în alt stat, unde sistemul de pedepse include pedeapsa în cauză executată prin metoda stabilită (prin injecție, camera cu gaz, scaunul electric, împușcare sau spânzurare) [5].

Pedeapsa cu moartea în SUA poate fi aplicată și față de femei. În caz de graviditate, potrivit legislației federale, urmează amânarea executării până după naștere. În unele state este prevăzută amânarea pedepsei cu moartea pentru femeile gravide. Astfel, s-a demonstrat că în 12 state fiind posibilă pronunțarea pedepsei capitale și femeilor gravide, în practică nu este cunoscut nici un caz. Practica judiciară a SUA cunoaște cazuri de aplicare a pedepsei cu moartea femeilor și executarea acestora – în statele Texas, Florida.

Numărul de condamnați la pedeapsă capitală și executarea acesteia este diferit de la un stat la altul. După unele date, în ultimii ani pe seama a 9 state revin 67% din sentințele cu moartea și 82% de executări. Tradițional, liderii sunt statele Texas și Florida.

Cât ar părea de straniu, pedeapsa cu moartea în condițiile actuale ale SUA constituie o categorie de pedeapsă „costisitoare”. Această „scumpete” ține, în primul rând, de particularitățile procedurale de examinare și apelare. Juriștii americani au efectuat o evaluare și au obținut următoarele rezultate: de exemplu, în statul Colo-

rado de Nord o executare îi costă pe contribuabili 2,16 mln., în Tehas – 3,3 mln., în Florida – 3,2 mln. dolari. În general, în SUA o execuție costă de trei ori mai mult decât o detențiune pe viață [6].

În statele musulmane se practică executarea publică a pedepsei cu moartea. Totodată, în aceste state se aplică metoda cumplită de privare de viață a condamnatului prin aruncarea de pietre. De exemplu, în Sudan acest tip de pedeapsă este prevăzut pentru adulter.

În China, în fiecare an sunt executați între 3,5-10 mii de condamnați, fapt ce nu poate fi justificat prin numărul mare de populație. Datele demonstrează că din execuțiile anuale în lume circa 70% revin Chinei [7].

Începând cu anii 1960, terorismul și traficul de droguri au devenit cele mai frecvente infracțiuni pedepsite cu moartea. În ceea ce privește modalitățile de execuție a pedepsei cu moartea, se remarcă anumite particularități. În China, de exemplu, pedeapsa cu moartea poate fi precedată de întemnițarea pe doi ani și dacă în această perioadă condamnatul are remușcări sincere, pedeapsa poate fi înlocuită cu o pedeapsă privativă de libertate pe viață sau chiar pe termen.

Aproape în toate țările sunt prevăzute garanții procedurale speciale. Revelator în acest sens este Egiptul: în timp ce în dreptul comun majoritatea este suficientă pentru ca culpabilitatea să fie proclamată, aici, în asemenea caz, este nevoie de unanimitate. Aceasta trebuind să fie reprodusă în decizia de pedeapsă. Dar, decizia nu poate fi luată decât după avizul unui înalt funcționar public, garant al respectării dreptului islamic, căruia îi este repartizat dosarul și care dispune de un termen de zece zile pentru a formula avizul său. În sfârșit, orice decizie care comportă condamnarea capitală trebuie adusă în fața Curții de recurs, care examinează acest caz.

În Rusia, legiuitorul adesea a ezitat: pedeapsa cu moartea abolită în 1917 a fost reintrodusă în 1919 ca măsură excepțională de apărare a regimului muncitorilor și țăranilor; fiind abrogată din nou în 1920, a fost restabilită mai apoi în 1922 pentru un număr redus de crime; abolită în 1947, a fost iarăși restabilită în 1950 și menținută în Codul penal al Federației Ruse din 1960 ca „măsură excepțională”. Codul penal al Federației Ruse din 1996 oferă o caracterizare amănunțită a acestei categorii de pedeapsă. Alin.(1) al art.59 CP FR reproduce aproape că întocmai prevederile textului Constituției Federației Ruse din 12 decembrie 1993 privind pedeapsa cu moartea. Astfel, se enunță că „pedeapsa cu moartea în calitate de măsură excepțională de pedeapsă poate fi stabilită numai pentru comiterea unor infracțiuni grave care atentează la viața omului”. În Partea Specială a Codului penal al Federației Ruse sunt prevăzute doar cinci componente de infracțiune după a căror comitere poate să survină pedeapsa cu moartea: omorul în prezența unor circumstanțe agravante (art.105 alin.(2), atentatul la viața unui reprezentant obștesc sau politic (art.277), atentatul la viața unei persoane care îndeplinește justiția sau realizează cercetarea preliminară (art.295), atentatul la viața unui colaborator al organelor de drept (art.317), genocidul (art.357). Totodată, sancțiunile acestor articole prevăd și pedepsele de alternativă pedepsei cu moartea – privațiunea de libertate pe un termen anumit sau detențiunea pe viață. În afară de aceasta, art.59 alin.(3) CP FR prin grațiere stabilește posibilitatea înlocuirii pedepsei cu moartea cu detențiunea pe viață sau cu privațiunea de libertate pe un termen de 25 de ani.

Deci, condamnatul are dreptul de a se adresa Președintelui statului cu o cerere de grațiere. Executarea pedepsei cu moartea se amână până la enunțarea hotărârii Președintelui statului.

Pedeapsa cu moartea nu poate fi aplicată față de femei, persoane care nu au împlinit vârsta de 18 ani și față de bărbații care la momentul pronunțării sentinței au atins plafonul de 60 ani (art.59 alin.(2) CP FR).

Codul penal penitenciar rus determină și alte drepturi ale condamnatului la pedeapsa cu moartea: dreptul de a perfecta juridic unele raporturi civile de drept, familiale, să beneficieze de asistență medicală și juridică, să primească și să trimită scrisori la dorință, dreptul la întrevederi cu rudele și apropiații, precum și cu unele fețe bisericești.

Pentru prima dată în Codul de procedură penală rus a fost reglementată execuția pedepsei cu moartea. Potrivit art.186, pedeapsa cu moartea nu se execută în mod public, așa cum se practică în alte țări; nu se admite execuția pedepsei cu moartea față de mai multe persoane concomitent sau în prezența altor condamnați la pedeapsa capitală. Metoda de execuție este prin împușcare.

La punerea în aplicare a sentinței iau parte: procurorul, reprezentantul instituției care execută nemijlocit sentința și medicul care constată survenirea morții condamnatului. Despre faptul de execuție a pedepsei cu moartea este anunțată instanța de judecată și unul dintre apropiații condamnatului.

Pedeapsa cu moartea se păstrează în unele state în sistemul pedepselor penale. Însă, metodele de execuție a acesteia sunt diverse de la stat la stat, în funcție de interacțiunea diferiților factori într-o anumită societate într-o perioadă determinată.

Cu toate că au fost întreprinse unele tentative în unele state (spre exemplu, în SUA) de a umaniza execuția acestei categorii de pedepse prin introducerea unor metode mai puțin cumplite de privare de viață, aceasta rămâne a fi și în continuare cea mai crudă, inumană și cea mai represivă metodă de pedepsire a condamnaților.

O dovadă în plus a faptului că pedeapsa cu moartea nu influențează considerabil prevenția generală este acel argument evident că datele reale din statele care au abolit pedeapsa cu moartea nu denotă schimbări esențiale, din punct de vedere sociologic, în dinamica înregistrării omorurilor.

Este binevenită în acest context opinia iluministului italian Beccaria: „Cu cât pedeapsa este mai severă, cu atât sufletele oamenilor se înăspresc” și „impresia o produce nu atât severitatea pedepsei..., cât inevitabilitatea ei” [8].

Referințe:

1. Никифоров А.С. Закон о контроле над насильственной преступностью // Государство и право. - 1996. - №3. - С.131.
2. Козочкин И.Д. Проблема смертной казни в США // Вестник РУДН. Серия „Юридические науки”. - 1997. - №1. - С.50.
3. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии). Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. - Москва: Зерцало, 1999, с.93.
4. Ibidem, p.92.
5. Metodele de realizare a pedepsei cu moartea sunt diferite de la un stat la altul. În majoritatea statelor este practică metoda scaunului electric. În zece state se utilizează camera cu gaze, în patru – injecția cu soluție paralizantă, spânzurătoarea se aplică în unele state pentru infracțiunile militare.
6. Курс уголовного право. Часть Общая. Том 2. - Москва: Зерцало, 1999, с.356.
7. Кваши В. Смертная казнь и общественное мнение // Уголовное право. - 1998. - №2. - С.115-123.
8. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. - Москва, 1939, с.314.

Prezentat la 15.03.2007